

Dr. Dragan Potočnik, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru

PRVI PERZIJSKI IMPERIJ

UVOD

Medijcem pripisujejo nastanek Irana kot imperija in naroda. Mogočna država je obstajala, vse dokler ni Kir II. (pozneje so ga poimenovali Veliki) premagal vojske svojega deda, medijskega šaha Astiaga (Astyages)¹ in ustanovil združeni imperij Medijcev in Perzijcev, pogosto imenovan kot imperij Ahajmenidov. Do tega dogodka so bili vsi iranski narodi med civilizacijami starega sveta poznani kot Medijci oziroma Madijci.

Medijci so indoevropsko ljudstvo, ki je okoli leta 1000 pr. n. št. poselilo območje severozahodnega Irana (območje Teherana, Hamedana, Azerbajdžana, Kurdistana in severno od Esfahana).²

Po zatonu Elamitov so si oblast na tem območju prisvojili Medijci. Tja so prišli skupaj z drugimi indoevropskimi nomadi, te selitve pa so do leta 1000 pr. n. št. pripeljale na območje Iranskega višavja tudi Perzijci.

Svojo državo so oblikovali pod Deiocesom.³ Njegov naslednik Fraort⁴ je po zapisih grškega zgodovinarja Herodota združil številna medijska plemena in razširil svoj vpliv tudi na Perzijce. Skušal se je otresti asirske prevlade, vendar mu to ni uspelo.⁵ Pod vladavino Kiaksara⁶ (vladal je od okrog 625 do 585 pr. n. št.) je dosegla Medija vrhunec razvoja. Posrečilo se mu je ustaviti vpade Skitov,⁷ premagal je asirsko državo ter osvojil tudi Armenijo, Lidijo in Kapadokijo. Njegov sin Astiag je podedoval ogromen imperij, ki se je raztezal od province Aran (danes Republika Azerbajdžan) do severne in centralne Azije in Afganistana.⁸ Medijcem so postali vedno bolj nevarni močni Perzijci, dokler jih ni perzijski vladar Kir⁹ leta 550 pr. n. št. premagal in jih vključil v svojo državo. Prav vladar Kir velja za začetnika mogočne perzijske dinastije Ahajmenidov.¹⁰

Kirov oče, Kambiz I.,¹¹ je kraljeval dvema majhnima mestoma na jugozahodu Perzije, Anshanu in Parsamushu, na območju, ki se danes imenuje Shiraz. Kambiz se je poročil z Mandano, hčerjo medijskega kralja Astiaga, in tako povzdignil ugled svoje rodbine. Kambizu I. in Mandani se je rodil poznejši vladar Kir Veliki.

Do arabskega zavzetja Perzije je iranska civilizacija šla skozi štiri obdobja velikih cesarstev:

- ahajmenidskega,
- obdobja Selevkidov,
- partskega in
- sasanidskega.

Perzijsko dinastijo Ahajmenidov je ustanovil Kir Veliki¹² v 6. stoletju pr. n. št. in jo imenoval po svojem predniku Ahajmenu. Naše znanje o tej državi izvira iz nekaj zapisov o tej dobi, največ pa od grških zgodovinarjev, predvsem Herodota.

Herodot poroča o tem, kako je Astiag sanjal, da je iz njegove hčerke Mandane tekel tako obilen tok, da je poplaval Medejo in celotno Azijo. V drugih sanjah pa je videl, kako je vinska trta, ki je rasla prav tako iz njegove hčerke, prekrila celotno Azijo. Astiagovi magi¹³ so te sanje razlagali kot napoved, da bo Kambizov in Mandanin sin kralja Astiaga strmoglavil in potem zgradil velik imperij. Astiag se je ustrašil in otroka takoj po rojstvu izročil pomočniku, ki mu je bilo naročeno, naj ga pusti v puščavi. Zaupnik Harpag, ki je ta ukaz prejel, je otroka podaril pastirski družini, ki ga je vzgajala. Mnogo let pozneje, ko je Astiag ugotovil, da je njegov vnuk še vedno živ, je ukazal, da obglavijo Harpagovega sina in

¹ Astyages (Astiag), zadnji Medijski kralj. Njegovo ime izhaja iz stare iranske besede – rishti vaiga – kar pomeni mahati s kopjem.

² Ta regija je bila v Stari Grčiji znana kot Medija. Leta 836 pr. n. št. so Medijci prvič omenjeni na asirskih napisih.

³ Deioces (Diako, Deyaco, Diyako, Deiokes). Prvi Medijski kralj, ki je vladal od leta 700 do 645 pr. n. št.

⁴ Fraort (perz. Fravartish) je vladal od 675 do 653 pr. n. št.

⁵ <http://sh.wikipedia.org/wiki/Fraort> (dostop: 3. 10. 2014).

⁶ Kiaksar (Kjaksar, Cyaxares tudi Siaksar).

⁷ Skiti so bili odlični jezdeci, indoevropski nomadi iz osrednjeazijskih step.

⁸ http://www.azerbajjans.com/content_366_en.html (dostop: 3. 10. 2014).

⁹ Kir (Cyrus, staro perz. Kuruš) ustanovitelj Ahajmenidskega imperija.

¹⁰ Cyrus. Tehran: Kayhan International, October 14, 1971, str. 18.

¹¹ Kambiz (Camyses) je bil kralj v Anshanu od 580 do 559 pr. n. št.

¹² Herodot v legendah opisuje Kirovo otroštvo in njegovo delovanje. O ustanovitelju prve perzijske države je ljudska domišljija ustvarila več legend. Tako pravi ena od legend o Kirovi mladosti, da ga je podobno kot Sargona I. (kralj Akadije) vzgojil pastir, spet druga, da ga je tako kot Romula in Rema, ustanovitelja Rima, vzgojila divja žival. Vse legende pa so želele poudariti božanski izvor ustanovitelja Ahajmenidske dinastije.

¹³ Mag je bil pri Perzijcih svečenik in vedež.

postrežejo z njegovo glavo pri večerji. Harpag se je hotel maščevati in je prepričal Kira, da je povezal Perzijce, ki so trpeli pod Medijci. Kir je premagal Medijce, povezal Perzijce in bil štiri leta pozneje kronan za kralja Perzije.¹⁴

Ahajmenidi so sebe imenovali tako Perzijci kot Arijci, vendar nobenega od teh imen niso uporabljali za svoj imperij. Grki so poimenovali Ahajmenidski imperij – Perzija po Parsu, domovini Ahajmenidov (današnja provinca Fars).

V času vladanja Kira Velikega (vladal je od leta 559 do 529 pr. n. št.) se je Perzija uveljavila kot velesila.

KIROV VZPON

Kir je vzpostavil prestolnico v Pasargadu¹⁵ v bližini današnje Perzepole, kjer je zgradil kompleks palač in templjev, ki še vedno stojijo. Inskripcije na stebrih njegove palače ga imenujejo »veliki kralj, Ahajmenid.«¹⁶

Ostanki palače v Pasargadu. (Foto: Dragan Potočnik.)

Kir je kmalu pomiril razborita plemena, ki so živela vzhodno, jugovzhodno ter severovzhodno od njegovega kraljestva in ogrožala njegov prestol. Nabonid, babilonski kralj, ki je prepoznal Kirov ambiciozen značaj, je premišljeno zastavil svoje sile proti Medijcem. Želel je odvrniti Astiagovo pozornost, da bi lahko Medijcem ponovno izmaknil mesto Harran in si odprl pot do Sirije. Astiag je spoznal sovražno zavezništvo in Kira pozval v Ekbatano (Ecbatana),¹⁷ toda ta je vabilo zavrnil. Tako ni imel druge izbire, kot da uporabi silo. Začela se je vojna med Medijci in Perzijci in dve bitki sta odločili zmagovalca. V drugi je Medijcem poveljeval Astiag sam, toda s Kirom se ni mogel kosati. Kir ga je zadrževal na svojem dvoru kot ujetnika do konca njegovega življenja, a se je do njega obnašal spoštljivo in velikodušno.¹⁸

NOVA DOBA

Poraz Medijcev, ki označuje začetek nove dobe perzijske zgodovine, je Kira pahnil v središče kombinacije sil, ki so od njega zahtevale agresivno politiko in velik dar za upravljanje. Znašel se je na čelu obsežnega imperija, ki so ga sestavljala številna močna plemena in ki se je raztezal od jugovzhodnega dela Kaspijskega morja do Indijskega oceana. Njegova prva naloga – naloga, s katero so se morali ukvarjati tudi vsi njegovi nasledniki – je bila, kako si pokoriti ta številna plemena. Še posebej na vzhodu, ob rekah Oksus (Amu Darja) in Jaksartes (Sir Darja), se ljudstva »širšega Irana« še vedno niso ustalila.

Soočiti se je moral tudi z mogočnimi sosedi. Na vzhodu je ležala Babilonija in neizogibno je bilo, da se bo moral Kir s tem starodavnim narodom spopasti, čeprav se je želel temu izogniti. Prav tako si je želel dostopa do sredozemskih pristaniških mest, ki so služila kot končne postaje velikih poti skozi Iran. Ker je moral tam obvarovati meje, je postala osvojitve Male Azije, Lidije in dela grških mestnih državic nujno potrebna.

14 Cyrus. Tehran: Kayhan International, October 14, 1971, str. 18.

15 Pasargad (Pasargadae) mesto in prestolnica Kira Velikega, hkrati je to tudi kraj, kjer je kralj pokopan. Prestolnico je začel graditi leta 546 pr. n. št.

16 Veliki kralj: Perzijci vladarja imenujejo šah, kar pomeni senca boga na zemlji.

17 Ecbatana – staro perzijsko ime: Hangmatana. Danes je to Hamedan. Medijcem je uspelo zavladata drugim iranskim ljudstvom in strniti raztresena pastirska plemena v državo, katere prestolnica je bila Ekbatana.

18 Cyrus. Tehran: Kayhan International, October 14, 1971, str. 19.

Tako je Kir pod perzijsko oblast že kmalu zajel območja, kjer so bile stare civilizacije, ki so bile same po sebi mogočne – Mezopotamijo, Sirijo, Egipt, Malo Azijo, grška mesta in dele Indije. Zavojevanih ljudstev ni silil, da bi se prilagodila skupni kulturi ali sodelovala v skupnem gospodarstvu. Vsako ljudstvo je uživalo avtonomijo in je lahko v miru ohranjalo lastno kulturno integriteto. Kir ni požigal osvojenih mest, niti ni dovolil plenjenja, ki so si ga tako radi privoščili Babilonci, Asirci ali Kartažani. Ko je porazil Medijce, je Ekbatani prizanesel – ostala je prestolnica in postala je tudi središče za imperialne arhive. Medijske plošče je ohranil in Medijci so še naprej vladali ob boku Perzijcem. Arheolog in zgodovinar Roman Ghirshman ugotavlja, da se je menjava sedeža moči zgodila tako neopazno, da so zahodna ljudstva živela v prepričanju, da je perzijsko kraljestvo še vedno medijsko. Ko je Kir osvojil Lidijo, je lidijskega kralja Kreza postavil za člana svojega dvora in za enega svojih glavnih svetovalcev. Ko so Perzijci vkorakali v Babilon, so babilonski templji ostali nedotaknjeni. Kirova dobrodušnost ga je obvarovala pred upori, stare kulture pa je obvarovala pred uničenjem.¹⁹

KREZ

Krez je vladal Lidiji²⁰ od leta 561 pr. n. št. Kot nasprotnik Perzijcev je sklenil zavezništvo z Egiptom in Babilonijo. Kir je, ko je vzpostavil svojo nadvlado, prerezal pot, po kateri bi morala prodreti egipčanska in babilonska vojska v podporo Lidiji. Krezu je predlagal, naj prizna perzijsko premoč, v zameno pa mu je obljubil, da bo lahko ostal na čelu svojega kraljestva. Krez je ponudbo zavrnil, zato je Kir zbral svoje čete v Asiriji, prečkal Tigris in se odpravil v Kapadokijo.

Prva bitka, blizu Halysa, ni odločila zmagovalca. Krez se je umaknil proti mestu Sardis,²¹ ker je verjel, da ga Kir glede na bližajočo se zimo ne bo napadel. Čakal je, da mu priskočijo na pomoč Egipčani, Babilonci in Špartanci, tako kot je bilo dogovorjeno. Toda Kir se je odpravil za njim in ga prisilil v nadaljnje bojevanje. Krez je v sili izbral za drug spopad planjavo Sardis in poslal v boj svoje najbolj pogumne vojake – slavno lidijsko konjenico. Proti konjem je Kir usmeril kamele. Za kamelami je razpostavil pešake, ki jim je sledila še konjenica. Lidijski konji so se prestrašili videza in vonja živali, ki jih niso še nikoli srečali, ter zbežali. Tako so morali Lidijci razjahati in se bojevati na nogah, medtem ko so se perzijski konji zdaj približali, pripravljeni na boj. Krez se je skrivil v Sardis in zaprl mestna vrata, Kir pa je obkolil mesto, ki je dotlej veljalo za neosvojljivo. Perzijci so za štirinajst dni nemočno obsedeli pred Sardisom, na petnajsti dan pa je – tako piše Herodot – Hyroeades, perzijski vojak, opazil, kako se je neki Lidijec odpravil po čelado, ki se mu je izmuznila po eni izmed sten trdnjave, ki je bila sicer videti strma kot prepad. Nekaj perzijskih vojakov je tako splezalo po isti poti: splezali so po skali, se prebili v mesto in odprli mestna vrata perzijskim četam, ki so zavzele Sardis. Bogati vladar Lidije je bil tako premagan. Krez je bil obsojen, da bo živ sežgan, vendar ga je Kir pomilostil in ga imenoval celo za svetovalca.²²

V GRČIJO

Kir je zdaj usmeril svojo pozornost na bogata grška obalna mesta in od njih zahteval popolno predajo. Preden je vkorakal v Lidijo, jih je pozval, naj se mu pridružijo, vendar se niso odzvala. Ko je bil Krez premagan, si je lahko Kir privoščil povečati svoje zahteve do njih. Z izjemo Mileta, ki se je v trenutku predal, so grška mesta padala pred perzijskim monarhom eno za drugim. Najverjetneje se je pri tem izkazalo zlato enako prepričljivo kot orožje, tako da je marsikatero mesto padlo zaradi notranjih izdajstev.

Osvojitev grških mest je bila za Perzijce pomembna iz več razlogov. Omogočila je trgovanje z evropsko Grčijo in s sredozemskimi pristanišči. V imperij je privedla visoko kvalificirane tehnike in premožni trgovski razred. Trgovci so se zavedali, da se jim bodo tesni stiki z imperijem obrestovali, zato so Kiru v mnogih primerih priskočili na pomoč. Grška mesta, ki so bila notranje razdeljena in lačna zlata, so sama vabila k napadu, mednarodni ugled velikega imperija pa tudi ni dupuščal neodvisnosti nekaj majhnih mestec.²³

¹⁹ Prav tam, str. 19, 20.

²⁰ Lidija: pokrajina in starodavno kraljestvo v Mali Aziji. Ime je dobila po kralju Lidu. Po svojih prvotnih prebivalcih Meoncih se je najprej imenovala Meonija. Glavno mesto je bilo Sard (Sardes) na reki Paktolu, za katero je veljalo, da je polna zlatega peska. V Lidiji so med prvimi začeli kovati kovance in njeno ime je postalo sopomenka za bogastvo. Ahajmenidi so to prevzeli od njih.

²¹ Sardis tudi Sardes: starodavno mesto na lokaciji sodobnega mesta Sart v današnji Manisa provinci, v Turčiji.

²² Cyrus. Tehran: Kayhan International, October 14, 1971, str. 20.

²³ Prav tam, str. 20, 21.

BAKTRIJA IN BABILONIJA

Kir se je nato posvetil utrjevanju meja svojega cesarstva. Mogočna kraljestva so padla pred velikim osvajalcem, ko je ta s svojo vojsko prodiral proti Vzhodu in na območje Osrednje Azije tako Baktrija,²⁶ Partija,²⁵ Drangijana²⁶ (tudi Zarangiana), Margijana²⁷ idr.

S svojo vojsko je prečkal Oxus in se nazadnje ustavil pri Jaxartesu. Tukaj je postavil svoje najbolj oddaljene utrdbe, ki naj bi ščitile Perzijo pred napadi osrednjeazijskih nomadskih plemen.

Potem ko je opravil z vzhodnimi mejami, se je osredotočil na zahodne. Vsa njegova moč je pritisnila na Babilonijo. Ta je bila ob Egiptu edina dežela, ki bi lahko ogrozila njegove načrte. Babilon je tudi predstavljal ključ do osvojitve Egipta.

Babilon se je v tistem času lahko pohvalil z ogromnim obrambnim kompleksom. Obkrožal ga je globok obrambni jarek, ki ga je zaključeval 12 metrov širok in 60 metrov visok zid, znotraj mesta je sledilo še eno, nekoliko manj debelo, notranje obzidje, sredi vsakega predela mesta pa je stala še ena utrdba.

Babilonski kralj Nabonid je z leti postal podkupljiv in pokvarjen. Zaradi svojega veselja do obnavljanja templjev je povečal davke. Odtujil si je duhovščino, ki mu je zamerila, da je v Babilon vpeljal bogove Ura, Uruka in Eriduja. Obramba mesta je bila prepuščena prestolonasledniku in je bila šibka. Med Babilonci je vrelo od nezadovoljstva. Judovski preroki, ki so napovedali uničenje grešnega Babilona, so Kira pozdravili kot osvoboditelja.

Ujetim Judom je izkazal obilo velikodušnosti. V prvem letu svojega vladanja je Judom dovolil, da se osvobodijo ujetništva in ponovno postavijo svoj tempelj v Jeruzalemu. Vse srebro in zlato, ki je bilo Judom ukradeno in prineseno v Babilon, jim je bilo zdaj vrnjeno. Leta 537 pr. n. št. se je več kot 40.000 Judov vrnilo v Jeruzalem.²⁸

Kir si je tako pridobil večno hvaležnost Judov ter prostor v Stari zavezi, saj so se lahko za svoj preporod zahvalili njemu. Že ob njegovem prihodu v Babilon so judovski preroki pričakovali izpolnitev Izaijeve prerokbe.

V zvezi z dogodki judovskega babilonskega suženjstva se vladar Kir večkrat omenja tudi v Bibliji, tako tudi v Ezdrovi knjigi: »V prvem letu perzijskega kralja Cira je Gospod, da bi se spolnila beseda Gospodova, ki jo je izgovoril Jeremija, obudil duha perzijskega vladarja Cira, da je razglasil po vsem svojem kraljestvu in tudi pismeno naznanil: Tako govori perzijski kralj Cir: Vsa kraljestva na zemlji mi je dal Gospod, Bog nebes, in mi naročil, naj mu sezidam tempelj v Jeruzalemu v Judeji. Kdo je med vami izmed vsega njegovega ljudstva? Njegov Bog bodi z njim in naj gre v Jeruzalem v Judeji ter naj zida hišo Gospoda, Izraelovega Boga; to je Bog, ki je v Jeruzalemu. Vse ostanke ljudstva pa naj na vseh krajih, kjer bivajo kot tujci, ljudje teh krajev podprejo s srebrom in zlatom, z imovino in živino kakor tudi s prostovoljnimi darovi za hišo božjo v Jeruzalemu.«²⁹

Po dvanajstih letih skoraj neprestanega bojevanja se je nato Kir s svojo vojsko vrnil v Perzijo. Že kmalu (leta 529 pr. n. št.) se je spet odpravil na pot – tokrat v deželo Masagetov.³⁰ V krvavi bitki na Masagetski ravnini je doživel enega svojih redkih porazov in

padel tudi sam. Organizacija obsežnega imperija, ki ga je ustvaril, je prepustil svojim dedičem Kambizu in Dareju. Njegovo truplo so prenesli v Pasargad, kjer je bilo položeno v preprosto grobnico, ki je s svojimi pustimi, golimi potezami spominjala na prve Irance, priseljene s severa.³¹

Kirova grobnica v Pasargadu. (Foto: Dragan Potočnik.)

²⁴ Baktrija: (Bactria) staro ime za zgodovinsko pomembno regijo južno od Amu Darje in zahodno od Gandhare (deli današnjega Afganistana). Baktrija je pošiljala svoje slovite vojake na pomoč Kserksu v vojnah z Grki.

²⁵ Partija: (Parthia) regija na severovzhodu Irana.

²⁶ Drangiana: zgodovinska pokrajina v okolici jezera Hamun in reke Helmand (Afganistan).

²⁷ Margijana: (Margiana). Margijana je grško ime za perzijsko satrapijo Margu. Prestolnica je bil starodavni Merv (danes jugovzhodni del Turkmenistana). Širše območje Baktrija-Margijana je znana kot civilizacija Oksus. Danes je to območje na severu Afganistana, vzhodni del Turkmenistana, južni del Uzbekistana in zahodni del Tadžikistana

²⁸ Dhalla Maneckji Nusservanji (1994). History of Zoroastrianism. Bombay: The K. R. Cama Oriental Institute, str. 21.

²⁹ Ezdrova knjiga 1, 1–4 (1975). Sveto pismo stare zaveze. Ljubljana: Britanska biblična družba, str. 445–446.

³⁰ Masageti so bili iranski narod, ki je živel v tem času na severovzhodnih mejah perzijske države. Opisoval jih je Herodot, ki piše tudi o tem, da so prakticirali ritualni kanibalizem.

³¹ Cyrus. Tehran: Kayhan International, October 14, 1971, str. 21, 22.

S Pasargadom je Kir zapustil simbol živahne in trdožive civilizacije. Umetnost, ki jo najdemo v Pasargadu, označujejo moč, trdota in surovost, ki opisujejo tako Kirov značaj kot značaj njegove dobe. Kamnite skulpture odsevajo tudi praznino iranske pokrajine, ogromnost Kirovega cesarstva in mogočnost gora naokoli.

Če so bili drugi kralji ponosni na uničenje, ki so ga lahko povzročali, je bil Kir ponosen na mir in stabilnost, ki ju je prinašal pokorjenim ljudstvom. Kamor koli je šel, povsod je spoštoval lokalno izročilo. Z državnimi zadevami pa so lahko neposredno upravljali le Perzijci, ki jih je določil sam. Perzijci so ga klicali »oče«, Grki »zakonodajalec« in »Kir pravični«, Judje pa »Gospodov maziljenec« in »odrešenik«. ³²

Kir Veliki je z osvajanji postavil ne le temelje vojaške velesile, ampak tudi temelje prve versko in kulturno strpne države. Namesto zatiranja je z naklonjenostjo do lokalnih religij pridobil naklonjenost vladajočega sloja novoosvojenih dežel.

V glineni valj je dal v klinopisu zapisati razglas, ki velja za prvo deklaracijo o človekovih pravicah, da želi biti kot »kralj sveta« dobrotljiv in usmiljen do zavojevanih ljudstev ter strpen do verovanj podrejenih. Zapisana je zahteva po verski in etnični svobodi; prepovedovala je suženjstvo in vsakršno zatiranje, odvzemanje imovine s silo ali brez nadomestila; in državam članicam je priznavala pravico, da se bodisi podredijo Kirovi oblasti ali pa ne. Posledica ravnanja s premaganci in izgnanci je rešitev Judov iz babilonske sužnosti. Spoštovanje različnih kultur, združenih pod vladavino Ahajmenidov, zrcali ideale perzijske vladajoče rodbine:

- pravični kralji,
- ustvariti urejen svet, v katerem so ob različnih ljudstvih uspevali tudi sami.

Njegov odnos do premaganih pa je bil hkrati v zgodovini nekaj povsem novega in do takrat neznanega. ³³

Tako Kir kot tudi njegovi nasledniki so bili prepričani, da vladajo po milosti Ahure Mazde, vrhovnega zoroastrskega božanstva. Ahura Mazda od njih zahteva strpnost in pravičnost. Prav to pa je bilo tudi osrednje vodilo pri upravljanju imperija v celotnem obdobju vladavine Ahajmenidov. ³⁴

VLADANJE KAMBIZA II.

Kira, »očeta Perzije«, ki je v mogočni perzijski državi združil vso Zahodno Azijo, je nasledil njegov sin Kambiz II., ki je uspešno nadaljeval očetovo osvajalno politiko. Med sedemletnim vladanjem je Kambiz priključil Egipt in še utrdil položaj Perzije kot svetovne sile. ³⁵

Uklonitev Egipta perzijskemu vladarju Kambizu II. pomeni konec samostojnosti Egipta. Prvo vladanje perzijskih tujcev 27. dinastije traja do 404 pr. n. št. Po porazu pri Pelusionu v Nilovi delti postane Egipt perzijska satrapija. Psametiha III., kralja 26. dinastije, usmrtijo, njegovo prestolnico Memfis pa zasedejo perzijske čete. Egipt sicer obdrži nekaj samostojnosti v upravi in versko svobodo, kljub temu pa so se Egipčani v naslednjih letih večkrat uprli.

Kambiz pa se ni zadovoljil le z osvojitvijo Egipta, temveč je v več poskusih želel osvojiti tudi Kartagino in celo Etiopijo. Njegovi poskusi so se izjalovili.

Med Kambizovo odsotnostjo se je polastil prestola eden od svečnikov (mag) Gaumata, ki se je izdajal za brata perzijskega vladarja. Preden je Kambiz odšel na vojni pohod v Egipt, je skrivoma ubil brata Smerdisa, ker se je bal, da bi med njegovo odsotnostjo poskušal zanetiti upor. Njegova smrt ljudstvu ni bila znana, tako da se je leta 522 pr. n. št. Medijec Gaumata razglasil za kralja. Vstajo sta organizirali medijska duhovščina in aristokracija s ciljem, da obnovi medijsko državo.

Zaradi Kambizove dolgotrajne odsotnosti v Egiptu so tako Perzijci kot tudi Medijci in tudi drugi narodi priznali uzurpatorja za novega vladarja. Kambiz mu je odšel nasproti, ko pa je videl, da je njegova namera brezupna, je marca 521 pr. n. št. naredil samomor. Zgodovino lažnega Smerdisa navaja tudi Herodot. Kambiz je pred svojo smrtjo priznal umor svojega brata in javno pojasnil celotno prevaro.

³² Cyrus. Tehran: Kayhan International, October 14, 1971, str. 22.

³³ Cyrus. Tehran: The Anointed One, Kayhan International, October 1, 1971, str. 18.

³⁴ Limbert John W. (1987). Iran – at war with History. Colorado: Westview Press, Boulder, str. 54–56.

³⁵ Grški zgodovinarji poudarjajo teror Kambizove vojske ob zavzetju Egipta. Tako Strabon navaja, da je Kambiz požgal Memfis in Serapejon. Diodor piše o Kambizovih ropanjih. Herodot ga imenuje »nerazumen in nor človek«, ki je v navalu besa s kopjem ubil svetega bika starih Egipčanov, Apisa. Z udarcem z nogo v trebuh je ubil celo svojo nosečo ženo (povzeto po: Avdijev, V. I. (1952). Istorija staroga istoka. Beograd: Naučna knjiga, str. 294).

Kakor je zapisal Darej I., pa ni imel nihče poguma upreti se novemu kralju, ki je potem za sedem mesecev zavladal nad celotnim imperijem. Šele Kambizovemu nasledniku Dareju I. Velikemu se je posrečilo v zaroti s šestimi perzijskimi plemiškimi družinami odstraniti Gaumato in njegove privrženice ter vzpostaviti enotnost države.³⁶

VLADANJE DAREJA VELIKEGA³⁷

Darej, drugi veliki vladar Ahajmenidske dinastije, je zasedel prestol leta 521 pr. n. št. (vladal je od leta 521 do 486 pr. n. št.).³⁸ Ob prevzemu oblasti se je moral soočiti z uporom, ki se je začel širiti v državi.

Glavni vir za opis Darejevega življenja so njegovi lastni zapisi, še posebej pa behistunski napisi (Bisuton),³⁹ vzhodno od Kermanšaha (Kermanshah). V teh zapisih Darej podrobno opisuje, kako je po Kambizovi smrti zajezil upore, premagal upornike in vzpostavil ponovno enotnost perzijske države.

Vstaja, ki je sledila Kambizovi smrti, je podrobno opisana v najpomembnejšem dokumentu iz obdobja Ahajmenidov, na tako imenovanem Behistanskem napisu, vrezanem na visoki steni, ki se dviguje na poti iz Bagdada v Teheran. Na tem napisu Darej I. sporoča, da so se po Kambizovi smrti začeli po deželi upori (v Suzi, Mediji, Babilonu in tudi Perziji). Darej piše, da je ubil maga Gaumata, ki se je razglasil za Smerdisa (Bardijo), Kambizovega brata, da je zadušil vse upore, premagal vse upornike in vzpostavil oblast enega, edinega perzijskega vladarja. Med drugim lahko preberemo: »Bil sem v devetnajstih bitkah, po volji Ahure Mazde sem v vseh zmagal in zajel devet vladarjev.«⁴⁰ Zapis je napisan v perzijsščini, babilonščini in novoelamskem jeziku.

Darej je v celotni državi vpeljal nov sistem uprave, s katerim je bila država razdeljena na 20 upravnih enot – satrapij, ki so jih vodili satrapi (kraljevi namestniki) ali guvernerji. Satrapi so imeli v satrapijah tudi sodno oblast. Prihajali so iz vrst plemiških družin. Nazivi so s časoma postajali dedni. Osnovni sistem absolutne monarhije in število pol neodvisnih satrapov, ki je bilo ustanovljeno v tem obdobju, je bilo prisotno v Iranu še do 19. stoletja.

Vsaka pokrajina je morala vladarju plačevati davke v zlatu in srebru. To je bil izpolnjen upravni sistem, ki je predstavljal tudi podlago za model vodenja države mnogim drugim državam in kraljestvom na vzhodu in zahodu, vključno z rimskim imperijem.

Z veliko strogostjo je bdel nad sodstvom. Sodnike, ki so zakrivali hude prestopke, so odrli pri živem telesu in z njihovo kožo v svarilo stanovskim kolegom prevlekli sodniške sedeže. Sicer pa se je pravo ravnalo na različnih pravosodnih območjih po tam običajnih zakonih.⁴¹

Odlično organizirani Perzijci so s pridom podjarmili bogastvo Mezopotamije ter z učinkovitim pravnim, denarnim, davčnim in prometnim sistemom poenotili državo. Tako so vpeljali tudi novo enotno denarno enoto, zlatnik darejk. Zgradili so gosto infrastrukturo omrežje (prekopi, državna pošta) ter vojaške ceste, med katerimi je bila najbolj znana 2500 kilometrov dolga kraljevska cesta, ki je povezovala mesti Suzo in Sarde. Cesta med

Suzo in Perzepolo ter Suzo in Ekbatane je bila celo tlakovana. Kraljevska cesta je s 111 postajami za karavane omogočala transport dobrin skozi imperij v manj kot 19 dneh.⁴²

Karavanseraj – gostišče za karavane s prenočišči in skladišči iz obdobja Ahajmenidov. (Foto: Dragan Potočnik.)

³⁶ Mehrdad. History rewritten. Tehran: Kayhan International, October 1, 1971, str. 22.

³⁷ Darej je utrdil cesarstvo, ki ga je ustanovil Kir, vzpostavil red med pokrajinami in uvedel učinkovit upravniški sistem. Med njegovim vladanjem je perzijsko cesarstvo doseglo svoj vrhunec in se je razporostiralo od Egipta pa vse do Osrednje Azije. Prav tako je pod njegovo vladavino zoroastrizem postal uradna vera v državi. Sam je bil zelo pobožen in goreč zagovornik zoroastrizma. Darej je tudi znan po tem, da je bil prvi perzijski vladar, ki je koval svoje zlate kovance.

³⁸ Kir Veliki je imel tudi hčerko Atosso (tudi Atoosa) – bila je ahajmenidska kraljica. Živela je v času od 550 do 475 pr. n. št. Atossa se je poročila z Darejem I. Na dvoru je bila vplivna. Močan pa je bil tudi njen vpliv na kralja. Velja za prvo pesnico v zgodovini Irana.

³⁹ Bisuton (Bisuton) je kraj v Kermanshah provinci v zahodnem delu Irana.

⁴⁰ Wilber, Donald N. (1981). Iran – Past and Present. From Monarchy to Islamic Republic. New Jersey: Princeton, str. 28.

⁴¹ Kronika človeštva (1997). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, str. 103.

⁴² Pope, A. U. (1969). Persian Architecture. London, str. 10.

Sli so izmenjaje galopirali po tej kraljevski cesti in so za omenjeno dolžino potrebovali devet dni. Skrbel pa je tudi za razvoj trgovine z daljnimi deželami. Poslal je pomorsko odpravo, da je preiskala pomorsko pot v Indijo. Zgrajen je bil prekop med Nilom in Rdečim morjem.⁴³

Nadaljnja izboljšava je bila vpeljava enotnega upravnškega jezika za vso državo, in sicer aramejščine, ki so jo uporabljali tudi sicer na širšem območju Prednje Azije kot upravni in trgovski jezik.⁴⁴

Zgradil je mnogo palač in mest, katerih ruševine stojijo še danes. Najbolj znano delo, ki ga je zgradil, je **Perzepola**, ena največjih znamenitosti starega veka, ki leži okrog 60 kilometrov severovzhodno od Shiraza (prestonica današnje province Fars).

Z gradnjo je Darej začel v letih 518–516 pr. n. št., dogradili pa so jo Kserks, Artakserks I. in III. Ko je Aleksander Veliki v letu 330 pr. n. št. Perzepolo uničil, ta še ni bila dokončana.⁴⁵

Združitev politične in božanske moči, med kraljem in visokimi svečeniki, je tako stara, kot je stara Perzija. To je ahajmenidskim vladarjem najbolj uspelo v Perzepoli. Zgrajena je bila kot vladarsko svetišče in ni bila nikoli politična prestolnica. Nobeden izmed dokumentov, ki so jih našli, ni imel politične vsebine.

Veliki kralji so bili tukaj le redko in začasno. Perzepola je predstavljala posvečeno narodno svetišče, ki je bilo še posebej pomembno ob velikem pomladnem festivalu ob novem letu, noruzu.⁴⁶

S poslopji, polnimi veličastnih motivov (npr. krilati lev), je Perzepola zbujala spoštovanje v dostojanstvenikih, ki so prihajali sem z vseh koncev največjega imperija tistega časa in prinašali darove. Arhitekturni venci v egipčanskem slogu kažejo na svetovljanski okus Ahajmenidov.

V Perzepoli so nastala dela resnične neminljive lepote. (Foto: Dragan Potočnik.)

Posebej izstopata velika sprejemna dvorana apadana (dvorana za prinašanje darov) in »dvorana stoterih stebrov«. Notranjost apadane je krasila množica stebrov. Sprejemna dvorana je bila tako velika, da je sprejela 10.000 ljudi.

Okoli dvora je stala tako imenovana »dvorana stoterih stebrov«. Nad apadano je bila manjša Darejeva palača. V njej, kakor tudi v drugih palačah, je bil vhod obdan z zavesami iz trstičja, na katerih so bili rdeči vzorci. Za to palačo je ležala palača Kserksa in Artakserksa in preostale manj pomembne palače in upravne stavbe. Zunaj zidov je ležalo kraljevo mesto, razkošna palača in vrtovi.

Na posnetku je palača kralja Dareja, imenovana Tachara. Palača je sestavljena iz osrednje dvorane, ki jo krasi 12 stebrov, stranskih prostorov, dveh kvadratnih sob s štirimi stebri v vsakem prostoru. (Foto: Dragan Potočnik.)

⁴³ Robinson, Ch. A. (1962). *The First Book of Ancient Mesopotamia and Persia*. New York: Library of Congress, str. 47, 48.

⁴⁴ Aramejci so semitsko ljudstvo, ki je živelo na območju med Libanom in Mezopotamijo. Tja so prodrli po koncu 2. tisočletja. Aramejski jezik se je v 1. tisočletju uveljavil tudi v Mezopotamiji, v 6. do 4. stol. je v perzijski državi postal pisarniški jezik, na začetku našega štetja pa na Bližnjem vzhodu pogovorni jezik. Govoril ga je tudi Jezus.

⁴⁵ Persepolis: the ritual city. Tehran: Kayhan International, October 4, 1971, str. 21.

⁴⁶ Noruz (perz. nowruz) pomeni novi dan (prvi dan novega leta in prvi pomladanski dan).

Perzepolo je obkrožal masiven obrambni zid. Na terasi je bilo devet glavnih stavb z opečnimi zidovi in strehami iz cedre. Največja med njimi je bila sprejemna dvorana (apadana), katere zidovi so bili pet metrov debeli, znotraj so bili 20 metrov visoki stebri, katerih vrhove so tvorili kapiteli v obliki bikovih glav. Ometani zidovi, strešni tramovi, kamniti reliefi so bili živo obarvani, notranje stene pa so bile okrašene z bogato vezanimi tapiserijami. Različni gradbeni stili (asirski, grški, babilonski, egipčanski ...) kažejo na to, da so Perzepolo gradili različni narodi.

Stavbe v tem kompleksu so bile bolj veličastne kot asirske ali hetitske ter bolj sijajne ter človeku prijazne kot egipčanske. Zanimivo je dejstvo, da ta presunljiva stvaritev, ki predstavlja eno izmed čudes sveta, ni bila znana v drugih deželah. Ne omenja ga Biblija, ne ome-

njajo ga niti babilonski, feničanski ali asirski viri. Na reliefih ni podob nasilja. Liki vojakov se ne bojuejo. Prevladujejo miroljubni prizori različnih narodnosti, ki perzijskemu vladarju prinašajo darove.⁴⁷

Tudi motiv, kjer lev premaguje bivolca, je le simboličen. Pomlad (svetloba) premaguje zimo (temo). (Foto: Dragan Potočnik.)

Tudi v vojskovanju se je Darej izkazal. Leta 512 pr. n. št. je prečkal Donavo, prišel do Črnega morja ter osvojil območje Makedonije in Trakije. Na vzhodu je priključil Pandžab in Sind. Zasedel je dele ozemlja na severnoafriški obali. Zapletali so se tudi v številne spopade z Grki. Tako so zavzeli Kiklade, vendar so bili leta 490 v bitki pri Maratonu poraženi. Perzijci so bili prisiljeni umakniti se nazaj v Malo Azijo.⁴⁸

Pav v tem času pa so na obali Male Azije postajale vse močnejše grške polis in to je povzročilo spopad dveh mogočnih civilizacij. Za Perzije je pomenil spopad z Grki nič drugega kot spopad v oddaljeni provinci obsežne perzijske države. Poraz je pomenil izgubo ugleda v zahodnih provincah in ne propad. Prav nasprotno pa pri Grkih, ki so se borili na življenje in smrt. Borili so se za obstoj, za preživetje. Perzijsko vojsko so sestavljali predvsem najemniški vojaki, ki so se borili za tujega gospodarja ter na tujih tleh in tako niso bili pretirano motivirani. Na drugi strani je bila grška vojska sestavljena iz domačih vojakov, ki so se branili, da bi ubranili svojo domovino. Ta bitka ni bila odločilna v grško-perzijskih vojnah, je pa bila ena najpomembnejših, saj je pokazala, da lahko maloštevilni, a skupaj delujoči Grki premagajo tudi številčno močnejše sovražnike. Prva kopenska zmaga Grkov nad Perzijci je bil hkrati tudi prvi perzijski poraz po dolgih desetletjih nepremagljivosti. Ker so mnoga podjarmljena ljudstva videla, da Perzijci niso nepremagljivi, so začela lastne boje za neodvisnost; to je prisililo Perzije, da so za nekaj let prenehali osvajati nove dežele, ampak so se osredotočili na zatrtje notranjepolitičnih težav.

Darej je umrl leta 485 pr. n. št. Za seboj je pustil veliko in dobro organizirano državo. Perzija se je raztezala od Sredozemlja pa vse do reke Ind. Tako je postala največje in najmočnejše kraljestvo na svetu. Prvi pravi globalni imperij, svetovna velesila.

VLADANJE KSERKSA

Dareja je nasledil sin Kserks (vladal je od 486 do 465 pr. n. št.), ki je moral najprej za tretji upor v Egiptu in Babilonu. Po teh zmagah, se je odločil napasti Grčijo. Leta 481 pr. n. št. so Perzijci začeli s pripravami na največji vojaški pohod v starem veku. Grški viri pišejo, da je Kserksova vojska štela 300.000 vojakov in tisoč ladij.

Spomladi leta 480 pr. n. št. je perzijska vojska prekoračila Dardanele in prodrla ob obali v spremstvu ladij, ki so jih oskrbovale, v osrednjo Grčijo. Grki so prvič zaustavili Perzije avgusta istega leta v Termopilski ožini na južni tesalski meji. Perzije je pričakal špartanski

⁴⁷ Courtlandt, C. (1981). Razkrita preteklost. Potovanje skozi stari svet. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 111-117.

⁴⁸ Bratož, R. (2003). Grška zgodovina. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije in Študentska založba, str. 97-101.

kralj Leonidas s 300 Špartanci in 5000 vojaki iz srednje Grčije. Grki so se veliko močnejši perzijski vojski upirali tri dni, dokler jih grški izdajalec ni pripeljal Grkom za hrbet. Perzijci so po zmagi vdrli v srednjo Grčijo in razrušili Atene. Do odločilne bitke je prišlo na morju pri otoku Salaminu istega leta, kjer so manjše in gibčne grške ladje premagale močnejšo perzijsko ladjevje. Pomladi naslednjega leta izbojujejo Grki pri Platajah odločilno zmago, kjer je 50.000 grških vojakov premagalo 100.000 Perzijcev. Jeseni leta 479 pr. n. št. je perzijsko ladjevje blizu Mileta doživelo dokončni poraz. Perzijska prevlada v Sredozemlju je bila tako zlomljena.⁴⁹

Obdobje po grško-perzijskih vojnah pa velja za vrhunec stare grške civilizacije. To obdobje imenujemo čas klasične Grčije, ko doživlja Grčija gospodarski razcvet, vojaške uspehe in prve oblike demokracije. Vse to vpliva tudi na umetnost: glasbo, poezijo, kiparstvo in stavbarstvo. Filozofi, matematiki, znanstveniki razpravljajo o novih idejah. Mnogim znanostim so bili postavljeni temelji prav v tem času. To je tudi čas, ko se je grška civilizacija razširila prek meja današnje Grčije. Tako jezik kot grška kultura sta postala znana v vsem Sredozemlju.

Perzijska vojska se je po porazu morala umakniti na celino in Kserks, ki je vodil pohod, se je moral vrniti v Perzijo, kjer je leta 466 pr. n. št. umrl. Za Perzijce pa poraz ni imel velikega pomena, Ahajmenidi so bili še celo stoletje in pol znani kot velika svetovna sila. Porazi pa so vendarle pokazali, da je bila perzijska vojska skozi vso obdobje vladavine ahajmenidske dinastije, kljub temu da je bila ogromna, šibka in ranljiva. Ob tem je zanimivo, da so bili že v petem stoletju pr. n. št. najmočnejši del perzijske vojske grški najemniki. Jedro perzijske mornarice pa so sestavljale feničanske ladje. Sicer pa je bila perzijska vojska razdeljena na šest korpusov. Vsak korpus je imel 60.000 mož, delili pa so ga na šest divizij, katerih vsaka je imela 10.000 mož, ki so bili plemiške krvi in so se imenovali nesmrtniki.⁵⁰

ZATON IN PROPAD DINASTIJE AHAJMENIDOV

Ko je zasedel prestol Kserksov sin Artakserkses I., se je moral najprej soočiti z vstajo v Baktriji, nato pa še z vstajo v Egiptu. Vojna z Egiptom je trajala šest let in se končala tako, da je Perzija znova zavzela Egipt. Sploh je bilo že od Kserksovega časa naprej zaznati povečano nestrpnost do drugih ljudstev, ki jo je spremljala okrutnost do podložnih ljudstev, najsi so se upirali ali pa so jih samo sumili odpadništva kot na primer Egipčane in Babilonce.

Notranjepolitični položaj so pretresali še spori za prestol. Ob smrti Artakserksa leta 424 pr. n. št. si je moral njegov sin Darej II. zagotoviti prestol tako, da se je najprej znebil dveh svojih bratov.

S tem, ko so se perzijski vladarji povzdignili v absolutne vladarje, so se tudi odtujili podložnikom. Svojo vladarsko absolutno oblast so utemeljevali z raso (bil je Perzijec in arijec), z rodbino Ahajmenidov, z izjemnim položajem Kralja kraljev in z mogočnim imperijem, v katerem je živel veliko število raznih ljudstev. Živel so odmaknjeni v svojih palačah. Videti jih je bilo mogoče le ob velikih slovesnostih. To stanje je pospeševalo dvorske spletke, zarote in izbruhe nasilja.

Vse bolj očitno je postajalo tudi, da perzijski vladarji po Dareju I. niso bili zmožni premagati prepada, ki je delil perzijski del njihovega dela cesarstva od preostalega dela. Duhovščina je vse bolj nasprotovala strpnosti do drugače verujočih. Seveda so tudi rasni razlogi preprečevali enotnost. Vladajoči Perzijci so bili v primerjavi z množico drugih ljudstev v državi v manjšini.

V času vladavine Dareja II. so imperij ves čas pretresali upori satrapov. Najnevarnejši med njimi je bil v Lidiji leta 414 pr. n. št. Sploh so satrapi imeli ogromno upravno in vojaško oblast, tako da so se zlahka upirali. Medtem pa si je Egipt spet pridobil svobodo in jo ohranil za šestdeset let.

Leta 404 pr. n. št. je Dareja II. nasledil Artakserks II., ki je moral najprej premagati brata Kira, nato je moral pokoriti še svojo ženo in tri od svojih sinov, ki so vsi hoteli postati njegovi nasledniki. Zapletel se je v vojno s Šparto v Mali Aziji, v kateri so Špartanci dosegli sporazum, s katerim so sicer priznali perzijsko gospostvo nad grškimi mesti v Mali Aziji, v zameno pa so si zagotovili perzijsko podporo za špartansko prevlado v Grčiji.

⁴⁹ The Times Ilustrirana zgodovina sveta (1997). Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 55, 56.

⁵⁰ Wilber, Donald N. (1981). Iran – Past and Present. From Monarchy to Islamic Republic. New Jersey: Princeton, str. 28.

Njegov naslednik Artakserks III. se je prav tako najprej soočil s tekmeci za prestol in z upori v celotni državi. S pomočjo grških najemniških vojakov mu je uspelo upore zadušiti. Leta 336 pr. n. št. je začel vojni pohod proti Perzijcem Filip II. Makedonski. Pohod se je končal še istega leta, ker so Filipa ubili. Nekaj mesecev pozneje so ubili tudi Artakserksa III. Po kratkem vladanju njegovega sina Arsesa je zasedel prestol Darej III. Zadnjega od vladarjev Ahajmenidske dinastije je pri Isusu in Gavgamelih premagal Aleksander Veliki, ki je po padcu Persepole in zasedbi celotnega imperija prevzel tudi vladarske pravice nekoč mogočnih vladarjev prve velike perzijske dinastije.⁵¹

Tudi, ko kralj sedi, je više kot podaniki. Noge se mu ne dotikajo tal. Sedi na platformi, v roki drži lotos, simbol kraljeve družine. Za njim stojijo vojaki, pred njim pa obiskovalec (Medijec), ki ima iz spoštovanja do vladarja pred usti roko. (Foto: Dragan Potočnik.)

SKLEP

Za prvo obdobje velikih iranskih cesarstev je značilno, da so se vladarji dinastije Ahajmenidov le malo zanimali za znanstveni napredek ali za združitev kulture v svoji državi. Tako ni bilo pobud za kulturne zveze ne z grškim prostorom ne z Indijo. Bolj zaradi trgovcev in bolj zaradi pobude posameznikov prihajajo iz grškega in indijskega prostora verske in filozofske ideje. K temu so precej prispevali perzijski učenci v Platonovi šoli.⁵²

Kljub navedenemu je zmotno prepričanje, da so bili Perzijci v primerjavi z Grki barbari. Grke so v mnogih pogledih prekašali. Tako vemo, da Kir preziral vsakdanje navade Grkov in da so Ahajmenidi še posebej na področju javne uprave, politične organizacije, kontinuitete oblasti, strpnosti do drugih narodov in religij krepko presegle Grke.

Perzijci v dobi ahajmenidskih vladarjev so bili znani kot možati, predrzni in zvesti svoji državi. Še Herodot kot njihov sovražnik je o njih govoril z občudovanjem. O njihovih posebnostih je zapisal: »*Jahanje, streljanje z lokom in govoriti resnico.*«⁵³

Perzijci so bili resnični domoljubi in v obdobju, ko so vladarji morali rekrutirati tuje najemnike, da bi okrepili vojsko, jih nobena cena ne bi mogla usmeriti proti lastnim rojakom. Znani so bili tudi po strpnosti do drugih ljudstev, nedvomno tudi zaradi narave njihovega mogočnega imperija. Nikoli niso prezirali Neperzijcev. Znameniti zapis kralja Dareja pravi: »*Jaz sem Darej, veliki kralj, Kralj vseh kraljev, Kralj dežel, ki so naseljene z vsemi rasami.*«⁵⁴

Največ znanja o Iranu v obdobju Ahajmenidov, o takratni politični strukturi in družbenem življenju smo prejeli od grških zgodovinarjev, predvsem od Herodota. O perzijski aristokraciji je med drugim zapisal: »*Nikjer ni takšnega naroda, kot so Perzijci, ki rade volje prevzemajo tuje navade. Kmalu, ko slišijo o kakšnem razkošju, ga takoj naredijo za svojega.*«⁵⁵

Perzijska država je kot prva v zgodovini človeštva pod eno krono združila med seboj zelo različna ljudstva. Po zaslugi državnega aparata, ki so ga ustvarili Darej I. in nasledniki, so prišle v stik različne civilizacije od grške do indijske in egipčanske. Zato lahko perzijsko državo kot prvo v vseh pogledih štejemo za evrazijski imperij. Imperij, v katerem je tako na zakonodajnem kot na verskem področju vladala strpnost. Perzijski vladarji so namreč priznavali različne pravne ureditve v različnih skupnostih, ki so jim vladali, in jih upoštevali kljub centralizirani oblasti. Strpni so bili tudi do različnih religij v imperiju, čeprav je veljal za glavno vero mazdaizem ali zoroastrizem, ki ga je utemeljil Zaratustra (Zoroaster) in je zasnovan na monoteističnem kultu boga Ahure Mazde. Njeni vladarji so tako dokazali, da se da le s strpnostjo povezovati različne kulture.

⁵¹ Zgodovina človeštva (1971). Razvoj kulture in znanosti (druga knjiga/drugi zvezek). Ljubljana: DZS, str. 15, 16.

⁵² Prav tam, str. 127–128.

⁵³ It began with the King of Kings, Kayhan International, Tehran, October 1, 1971, str. 12.

⁵⁴ Nasr, Seyyed Hossein (1973). Iran (Persia). Teheran: Offset Press, str. 28.

⁵⁵ Wilber, Donald N. (1981). Iran – Past and Present. From Monarchy to Islamic Republic. New Jersey: Princeton, str. 29.

LITERATURA

- Avdijev, V. I. (1952). *Istorija staroga istoka*, Naučna knjiga, Beograd 1952.
- Bratož, R. (2003). *Grška zgodovina*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije in Študentska založba.
- Canby, C. (1981). *Razkrita preteklost. Potovanje skozi stari svet*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Daryaee, T. (2009). *Sasanian Persia. The rise and fall of an Empire*. London-New York: I. B. Tauris.
- Dodge, K. (1994). *Cultural Invasion*. Neuchatel: Presses Academiques.
- Ezdova knjiga 1,1–4 (1975). *Sveto pismo stare zaveze*. Ljubljana: Britanska biblična družba.
- Krieger, M. (2003). *Geschichte Asiens*. Köln – Weimar – Wien: Böhlau Verlag.
- Kronika človeštva (1997). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Limbert J. W. (1987). *Iran – At War with History*. Colorado: Westview Press, Boulder.
- Nasr, S. H. (1973). *Iran (Persia)*. Tehran: Offset Press.
- Dhalla N. M. (1994). *History of Zoroastrianism*. Bombay: The K. R. Cama Oriental Institute.
- Pope, A. U. (1969). *Persian Architecture*, London.
- Robinson, C. A. (1962). *The first book of ancient Mesopotamia and Persia*. New York: Library of Congress.
- The Times Ilustrirana zgodovina sveta* (1997). Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Zgodovina človeštva* (1971). *Razvoj kulture in znanosti (druga knjiga/drugi zvezek)*. Ljubljana: DZS.
- Wilber, D. N. (1981). *Iran – Past and Present. From Monarchy to Islamic Republic*. New Jersey.

VIRI

- Mehrdad. *History rewritten*. Tehran: Kayhan International, October 1, 1971.
- It began with the King of Kings*. Tehran: Kayhan International, October 1, 1971.
- Cyrus. *The Anointed One*. Tehran: Kayhan International, October 1, 1971.
- Persepolis: the ritual city*. Tehran: Kayhan International, October 4, 1971.
- Cyrus. Tehran: Kayhan International, October 14, 1971.

INTERNETNI VIR

- <http://sh.wikipedia.org/wiki/Fraort>.
- http://www.azerbaijans.com/content_366_en.html.

POVZETEK

Ustanovitev prvega iranskega imperija je bil dogodek izjemnega pomena ne samo v okviru iranske, ampak tudi svetovne zgodovine. V svojem času je bil edina svetovna velesila in je trajno vplival na človeštvo. Izstopa po svoji velikosti, tehnični usposobljenosti in politični organiziranosti. Zaobjemal je tri porečja (spodnji tok Tigrisa in Evfrata, spodnji tok Nila in porečje Inda), ki so predstavljala zibelko prvih civilizacij. Vključeval je tudi vsa stalno naseljena iransko govoreča plemena, tako da ga lahko razumemo kot predhodnika današnje iranske nacionalne države.

Državniki prvega perzijskega imperija so bili pionirji na področju vzpostavljanja komunikacije na velike razdalje. Toda ceste in morske poti ne bi zadostovale za ohranitev imperija, če njegovi vladarji svojih podložnikov ne bi pridobili na svojo stran. To jim je uspelo z liberalno politiko verske strpnosti, ki jo je ljudstvo znalo ceniti – kot nasprotje zatiralskosti asirskih prednikov ahajmenidskih vladarjev.

Vladavina Ahajmenidov je dovoljevala visoko stopnjo lokalne samouprave, zavestno so gojili tudi versko strpnost.

Ahajmenidi so nam zapustili uradna poročila o svojih pomembnejših dejanjih in sezname ljudstev, ki so se znašla pod njihovo oblastjo. Najobsežnejše in najbolj informativno pričevanje takšne vrste ponuja znameniti zapis Dareja I., ki je vgraviran v skalno steno v Bisotunu. Na voljo pa so nam tudi judovski in grški opisi imperija. Grških je največ in njihovo poročanje o dobrih lastnostih tega imperija je še posebno prepričljivo, saj so bili Grki nenaklonjeni pričevalci. Najbolj znano delo, ki so ga je zgradili Ahajmenidi, je Perzepola, ena največjih znamenitosti starega veka.